

UOT 338.45

Elnur Qənimət oğlu İSAYEV
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin müəllimi

SƏNAYEDƏ İNVESTİSİYA QOYULUŞUNUN STİMULLAŞDIRILMASININ ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ

Xülasə

İnvestisiya qoyuluşlarının həcmnin və onun səmərəliliyinin artırılması milli sənayenin inkişafında əhəmiyyətli rol oynayır. Buna nail olmaq üçün ölkədə əlverişli investisiya mühitinin və təkmil qanunvericilik bazasının formalaşdırılması zəruridir. Bundan əlavə, inflyasiya və maliyyə risklərinin təsirindən sığortalama sisteminin daim təkmilləşdirilməsi lazım gəlir.

Təqdim olunan məqalədə sənayedə investisiya qoyuluşunun stimullaşdırılması üzrə zəruri tədbirlər və onların reallaşdırılması imkanları barədə əsaslandırılmış təkliflər verilmişdir.

Açar sözlər: investisiya, səmərəlilik, maliyyə, risk, ixrac, idxal, bazar, rəqabət.

Giriş

Hər bir ölkənin iqtisadiyyatının aparıcı sahəsi olan sənayenin inkişafında onun investisiya təminatı xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, daxili resurslar hesabına investisiya tələbinin tam ödənilməsi həmişə mümkün olmur. Bu baxımdan davamlı inkişafın təmin olunması məqsədilə daxili və xarici investisiyaların cəlb olunması üçün əlverişli şərait yaradılmalıdır. Sənayedə investisiya qoyuluşunun artırılmasına yönəldilən tədbirlər arasında sağlam rəqabət mühitinin yaradılması, qanunvericilik bazasının mövcudluğu, vergi sisteminin təkmilləşdirilməsi və maliyyə risklərinin azaldılması əsas yer tutur. Bununla yanaşı investisiyaların cəlb olunmasının müasir üsullarından (müsabiqə, lizinq və s.) istifadə olunması da ön plana çəkilmişdir.

Sənayedə investisiya qoyuluşlarının əsas istiqamətləri

Məlumdur ki, investisiya qoyuluşlarının həcmi və strukturu ölkədə sənayenin dayanıqlı inkişafının təmin olunmasına əhəmiyyətli təsir göstərir. Bu baxımdan əsas kapitala investisiya qoyuluşlarının prioritetliyinin təmin edilməsi sənayenin perspektiv inkişaf istiqamətlərinin müəyyən olunmasının mühüm amilinə çevrilir. Sənayedə investisiya qoyuluşunun başlıca istiqamətləri müəyyən olunan zaman mikro və makro amillər, onların təsir gücü və dairəsi uçota alınmalıdır. Bununla yanaşı mövcud resurslardan daha səmərəli istifadə məqsədilə onların bilavastə emal sənayesi sahələrinə yönəldilməsi ön plana çəkilmişdir.

İstər daxili və istərsə də xarici investisiyaların ölkə iqtisadiyyatına cəlb olunması məqsədilə ilk növbədə əlverişli investisiya mühiti yaradılmalı, əlaqədar hüquqi baza formalaşdırılmalı və digər zəruri tədbirlər həyata keçirilməlidir. Əlverişli investisiya mühitinin yaradılması bazarın deyil, bilavasitə dövlətin üzərinə düşən vəzifədir. Bir sözlə, investisiya fəaliyyətinin stimullaşdırılmasında və səmərəli investisiya siyasətinin həyata keçirilməsində dövlət mərkəzi mövqedə dayanmalıdır.

Ölkə iqtisadiyyatına investisiya qoyuluşunun stimullaşdırılmasında mühüm addımlardan biri də təkmil investisiya qanunvericiliyi bazasının formalaşdırılmasından ibarətdir. Investisiya qanunvericiliyi əlverişli investisiya mühitini müəyyən edən əsas amillərdən biri kimi investorların maraqlarının etibarlı müdafiəsinə zəmin yaratmalıdır. Ona görə ki, investisiya qanunvericiliyinin işlənilib hazırlanması zamanı buraxılan səhvlər uzun müddət ərzində potensial investorların dövlətə inamının itirilməsinə gətirib çıxara bilər.

Xarici investorların fəaliyyətinin bütün mümkün siyasi, iqtisadi və hüquqi risklərdən maksimum dərəcədə sığortalanması da əlverişli investisiya mühitinin yaradılmasının başlıca şərtlərdən biridir. Bu, həm də xarici investisiyaların hüquqi tənzimlənməsi məsələsinin siyasi amillərlə sıx əlaqədə olması və onun nəticəsi kimi çıxış etməsindən irəli gəlir.

Respublikada lizinq fəaliyyətinin inkişafı investisiya fəallığının yüksəldilməsi və ölkə iqtisadiyyatına əlavə investisiyaların cəlb olunmasının vacib istiqamətlərindən biri olmalıdır. Investisiya fəaliyyətində lizinq inkişafı dövlət investisiya proqramlarının reallaşdırılması üçün vəsaitlərin başqa məqsədlərə cəlb olunması və sənayenin istehsal-texnoloji bazasının gücləndirilməsi üçün geniş imkanlar açır. Lizinq fəaliyyəti milli iqtisadiyyata investisiya axınının stimullaşdırılmasına və müasir uyğun texniki avadanlıqlardan, texnologiyadan istifadə olunmasına, yüksək rəqabət qabiliyyətli məhsul istehsalının artırılmasına real zəmin yaradır. Bundan əlavə xarici investisiyaların cəlb edilməsini stimullaşdırmaq məqsədilə müxtəlif güzəştlərin tətbiqi də nəzərdə tutulur.

Xarici investorlar üçün maliyyə riskləri mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Maliyyə riskləri məhəmiyyət etibarilə əsasən inflyasiya və valyuta məzənnələrinin dəyişməsi ilə əlaqədar itkilərin yaranması ehtimalı kimi başa düşülür. Xarici investorlar əvvəlcədən kapital ixrac edəcəkləri ölkədə maliyyə risklərini xarakterini, baş verməsi ehtimallarını və onlardan müdafiə imkanlarını qiymətləndirirlər. Bunları nəzərə alaraq müxtəlif qanunların qəbulu ilə yanaşı əlverişli investisiya mühitinin yaradılması, vergi və gömrük sisteminin təkmilləşdirilməsi, milli valyutanın sabitliyinə nail olunması da əsas fəaliyyət istiqamətləri kimi seçilir [1, s. 36].

Yuxarıda göstərilənlərlə bərabər Azərbaycan hökuməti tərəfindən ölkə iqtisadiyyatına xarici investisiyaların cəlb olunmasını stimullaşdırmaq üçün genişmiqyaslı iqtisadi və sosial tədbirlər həyata keçirilir. Belə tədbirlər arasında mərkəzləşdirilmiş investisiyaların məhdudluğu şəraitində investisiya olunan kapitalın həcmnin artırılmasına və səmərəliliyinin yüksəldilməsinə yönəldilmiş müsabiqəli investisiya qoyuluşu mexanizminin tətbiqi mühüm əhəmiyyətə malikdir. Əvvəlki illərin təcrübəsi göstərdi ki, Azərbaycanda mərkəzləşdirilmiş investisiya resurslarının yerləşdirilməsinə müsabiqə yolu ilə yanaşıma prinsiplərinin gələcəkdə tətbiqi və təkmilləşdirilməsi məqsəduyğundur. Əvvəllər nəzərə alınmayan əsasən öz xərclərini iki ildən çox olmayan müddətə ödəyən, yüksək səmərəliliyə malik kommersiya investisiya layihələrinə aid edilirdi. Bu zaman investor öz şəxsi vəsaitlərinin 20 faizindən az olmayan hissəsini layihənin reallaşdırılmasına yönəldirdi. Hazırda müsabiqəyə təqdim olunan layihənin keyfiyyətinə olan tələblər konkretləşdirilir, onların müsabiqə üçün seçilməsi sistemi təkmilləşdirilir. Müsabiqə mexanizminin təkmilləşdirilməsi layihələrin reallaşdırılmasına dövlət təminatları şəklində dəstək verilməsi ilə əlaqədar olaraq, səmərəli investisiya layihələri bazarının formalaşdırılmasına və yerli maliyyə-kredit institutlarının əlavə kapitalının investisiya sferasına cəlb olunmasına imkan verə bilər.

İstehsalın sabitləşməsi və inflyasiyanın aşağı düşməsi şəraitində mərkəzləşdirilmiş investisiya müsabiqəli yerləşdirilməsinin yeni prinsiplərinin reallaşdırılması xüsusi kapital qoyuluşları hesabına investisiya fəallığının canlanmasına kömək edir. Bundan əlavə, müəssisələrin investisiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsində dövlətin amortizasiya siyasətinin rolu yüksəldilməlidir. Müəssisələrin yığım üçün vəsaitlərinin çatışmazlığı şəraitində hökumət amortizasiyanın məqsədli istifadəsinin, əsas fondların təkrar istehsalı üçün investisiya ehtiyaclarının təmin edilməsinə çalışır. Investisiya mühitinin gələcək inkişafını nəzərə almaqla bu məsələnin həlli amortizasiyanın istifadə istiqamətləri üzrə sət məhdudiyətlər prinsipi ilə deyil, amortizasiya ayırmalarının istifadəsinin müəssisələr tərəfindən onların vergiqoyma gəlirlərinə bərabərləşməsi hesabına həyata keçirilməlidir [3, s. 28].

Qloballaşma və xarici investisiyaların cəlb olunması imkanları

Müasir qloballaşma şəraitində ölkənin iqtisadi inkişafına xarici amillərin təsiri artmaqdadır. Ölkədə davamlı inkişafı təmin etmək məqsədilə xarici amillərin imkanlarından səmərəli istifadə etməklə iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətini yüksəltmək mümkündür. Bu baxımdan, ölkə qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biri xarici kapitalın, müterəqqi texnologiya və idarəetmə təcrübəsinin cəlb olunması yolu ilə məhsuldar qüvvələrin inkişafına nail olmaqdan ibarətdir. Təcrübə göstərir ki, birbaşa xarici investisiyanı qəbul edən ölkə ondan real fayda əldə edir. Belə ki, xarici investisiyanın cəlb edilməsi ölkədə investisiya resurslarının təklifini artırır, ölkə daxilində müasir

texnologiyanın tətbiqinin genişlənməsini, sahibkarlığın müxtəlif formalarının inkişafını stimullaşdırır, habelə milli iqtisadiyyatın rəqabətqabiliyyətliliyinin yüksəldilməsi amilinə çevrilir.

Müasir dövrdə dünya təsərrüfatının inkişafının əsas meyillərindən və səciyyəvi xüsusiyyətlərindən biri xarici investisiyaların məcmu həcminin əhəmiyyətli dərəcədə artması, onların artım tempərinin sürətlənməsidir. Belə ki, dünyada birbaşa xarici investisiyaların illik axını 1982-ci ildə 28 mlrd. ABŞ dolları, 1990-cı ildə 242 mlrd. ABŞ dolları, 1995-ci ildə 330 mlrd. ABŞ dolları, 2002-ci ildə 651,2 mlrd. ABŞ dolları təşkil edirdisə, 2015-cü ildə isə bu göstərici 1 trilyon ABŞ dollarından çox olmuşdur. Araşdırmalar göstərir ki, son onilliklər ərzində birbaşa xarici investisiyaların həcmi beynəlxalq ticarətə və ÜDM-ə nisbətən daha sürətlə artır.

Firmalar öz istehsal və ya bazar potensialını səmərəli reallaşdırmaq üçün öz ölkəsində maddi və maliyyə resursları, texnologiya, informasiya və s. iqtisadi resurslarla təminatda bəzən çətinliklərlə qarşılaşırlar. Xarici iqtisadi fəaliyyət firmalara xarici ölkədə olan xammal və materiallardan, maliyyə mənbələrindən, iş qüvvəsindən və s. istifadə etməyə imkan verir. Bütövlükdə, firmaların xarici ölkədə investisiya qoyuluşunu həyata keçirməyə sövq edən əsas səbəblərə aşağıdakılar aiddir:

- ölkəyə məhsul ixracı imkanlarının məhdud olması;
- yerli bazarın tələblərinə uyğun, nisbətən ucuz və keyfiyyətli məhsul istehsalının təşkili mümkünlüyü;
- dünya bazarına çıxış üçün ölkənin əlverişli coğrafi mövqeyi;
- firmanın yerli bazarda iştirakı hesabına satış bazarını genişləndirmək imkanının olması;
- qiymət və tələbin dəyişməsindən yaranan riski azaltmaq məqsədilə ölkələr üzrə məhsul istehsalının diversifikasiyasına nail olunması.

Milli iqtisadiyyata xarici kapitalın cəlb edilməsi ilk növbədə, milli qənaətin azlığı ilə əlaqədardır. Belə ki, ölkə daxilində məcmu qənaətin həm mütləq, həm də nisbi mənada azlığı iqtisadi artımı məhdudlaşdırır. Bu zaman xarici investisiyaya müəyyən iqtisadi artım tempini təmin etməyən milli qənaəti tamamlayan amil kimi baxılır. Bununla belə, ölkədə qənaət normasının yüksək olması heç də ona uyğun olan yüksək iqtisadi artım tempini təmin etmir. Bundan ötrü məcmu qənaətin məhsuldar investisiyaya çevrilməsi mexanizmi olmalıdır. Bu da ilk növbədə, ölkədə qənaət edilmiş vəsaitlərin investisiya kimi mənimsənilməsi üçün istehsal, texnoloji və kommersiya biliklərinin olmasını tələb edir. Belə biliklərin məhdudluğu şəraitində mövcud vəsaitlərin mənimsənilməsi çətinləşir. Nəticədə ölkənin iqtisadi imkanlarından və sərbəst iqtisadi resurslardan tam istifadə olunmur. Bu baxımdan ingilis iqtisadçısı U.A.Lyus düzgün olaraq qeyd edir ki, əgər yerli və xarici kapital arasında alternativ varsa, üstünlük yerli kapitalla verilə bilər. Seçim hərəkətsiz qalan resurslarla xarici kapital arasındadırsa, onda xarici investisiya daha yüksək istehlak, təhsil və daxili investisiya üçün zəruri olan gəlirlərin artmasında əhəmiyyətli rol oynayır [5, s. 237].

Ümumiyyətlə, xarici investisiyanın ölkəyə cəlb olunması ilk növbədə aşağıdakı məqsədlərə nail olunmasını təmin etməlidir:

- yerli istehsal məhsullarının rəqabət qabiliyyətinin və istehsalın texniki-iqtisadi səviyyəsinin yüksəldilməsi;
- struktur dəyişikliklərin aparılması və mövcud iqtisadi potensialın reallaşdırılması üçün yeni müəssisələrin yaradılması;
- yeni ixracönlümlü və idxalı əvəz edən istehsalın təşkili;
- sağlam rəqabət mühitinin yaradılması məqsədilə yeni təsərrüfat subyektlərinin yaradılması;
- zəif yaxud inkişafdan geri qalan ərazilərin inkişaf etdirilməsi;
- istehsal potensialının artırılması üçün yeni faydalı qazıntı yataqlarının mənimsənilməsi;
- istehsal, texnologiya və kommersiya sahəsində xarici təcrübənin öyrənilməsi və onun uyğun istiqamətlərinin praktiki tətbiqi.

Xarici investisiyanın cəlb olunması, ilk növbədə istehsal resurslarının təsərrüfat dövriyyəsinə

cəlb edilməsinə şərait yaradır. Nəticədə istehsal amillərinin məşğulluğu, eləcə də yerli təchizatçılar, iş qüvvəsi və s. tərəfindən yaradılan əlavə dəyər hesabına milli gəlir artır. Bu da ölkəyə gətirilən yeni texnika və texnologiyanın, mütərəqqi idarəetmə və marketinq üsullarının tətbiqi nəticəsində yerli istehsalın texniki-iqtisadi səviyyəsinin yüksəlməsi üçün əlverişli şərait yaranmasını təmin edir.

Ölkənin iqtisadi inkişafı prosesində birbaşa xarici investisiyanın stimullaşdırıcı rolu danılmazdır. Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, xarici investisiya milli sənayenin inkişafına təkan verir, yeni iş yerləri yaradılması ilə işsizlik səviyyəsini azaldır, daxili bazarda təsərrüfat subyektlərini istehsal etdikləri məhsul və xidmətlərin keyfiyyətini yüksəltməyə, beynəlxalq standartlara uyğun fəaliyyət göstərməyə məcbur edir.

Ölkədə azad rəqabət şəraitinin olması milli iqtisadiyyata investisiya qoyuluşlarının cəlb olunmasını stimullaşdıran amillərdən biridir. Investisiya sahəsində rəqabətin inkişafına əlverişli şəraitin yaradılması məqsədilə makroiqtisadi və region səviyyəsində material ehtiyatları və tikinti təşkilatlarının istehsal gücləri ilə investisiya ehtiyatlarının tarazlaşdırılması üzrə ardıcıl tədbirlər görülməlidir.

Investisiya prosesinin normallaşdırılması istiqamətində tədbirlərin həyata keçirilməsi zamanı mərkəzləşdirilmiş maliyyələşmənin həcmi xeyli azaltmaqla qənaət olunmuş vəsaitin prioritet sahələrdə uyğunsuzluğun aradan qaldırılmasına, kiçik müəssisələrin tikintisi və yenidən qurulmasına, istifadəsiz qalmış istehsal güclərinin digər regionlarda obyektlərin tikintisinə yönəldilməsinə çalışmaq lazımdır.

İnvestorlar üçün əlverişli rejimin yaradılması, əhalinin və müəssisələrin sərbəst vəsaitlərini toplayan qarşılıqlı fondlar formasında institusional investorların inkişafının stimullaşdırılması siyasəti də iqtisadiyyata investisiya qoyulmasının stimullaşdırılması tədbirləri arasında mühüm yer tutur. Nəzərə almaq lazımdır ki, istehsal sferasına qoyulan investisiyaların həcmi əsasən hökumətin apardığı iqtisadi siyasətdən asılıdır.

Investisiya mühitinin təkmilləşdirilməsi və investisiyaların cəlb olunması istiqamətində aparılan islahatlar nəticəsində əldə olunmuş nailiyyətlərə baxmayaraq Azərbaycanda qeyri-neft sektorunda, xüsusilə emal sənayesinin istehsal sahələrinin investisiya təminatının gücləndirilməsi sahəsində işlər davam etdirilməlidir. Ardıcıl olaraq, istehsal sahələrində investisiya fəallığının artırılması üçün stimullaşdırıcı iqtisadi siyasətin həyata keçirilməsi və onun səmərəliliyinin yüksəldilməsi milli iqtisadiyyatın davamlı inkişafı, həmçinin dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyası baxımından səmərəli tədbirlər kimi qəbul olunmalı və reallaşdırılmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Əhmədov B.S. Investisiya resursları və onların formalaşdırılması yolları/ "İqtisad elmləri: nəzəriyyə və praktika" jurnalı, № 1, 2011.
2. Əhmədov M.A. Qloballaşma və milli iqtisadiyyatın formalaşması. Bakı, 2003.
3. Şəkərliyev A.Ş. Dövlətin iqtisadi siyasəti: reallıqlar və perspektivlər (monoqrafiya). Bakı, 2009.
4. Абыкаев Н.А. Инвестиционный потенциал и экономический рост (методологический аспект) / Экономист № 6, 2008.
5. Бабашкина А.М. Государственное регулирование национальной экономики. Москва, 2004.
6. Бригжэм Ю., Эрхардт М. Финансовый менеджмент. СПб.: Питер, 2009.

Эльнур Ганимат оглы Исаев
Азербайджанский Государственный
Экономический Университет, преподаватель

Основные направления стимулирования инвестирования в промышленности.

Резюме

Увеличение объемов инвестиций и их эффективности играет важную роль в развитии национальной промышленности. Для этого необходимо создать благоприятный инвестиционный климат и эффективную законодательную базу в стране. Кроме того, система страхования от влияния инфляции и финансовых рисков должна постоянно совершенствоваться.

В представленной статье даны обоснованные предложения о необходимых мерах по стимулированию инвестиций в промышленность и возможностях их реализации.

Ключевые слова: инвестиции, эффективность, финансы, риск, экспорт, импорт, рынок, конкуренция.

Elnur Ganimat Isaev
Azerbaijan State Economic University, teacher

The main directions of investment promotion in industry.

Summary

The increase in investment and their efficiency plays an important role in the development of national industry. For this, it is necessary to create a favorable investment climate and an effective legislative base in the country. In addition, the system of insurance against the effects of inflation and financial risk must be constantly improved.

The presented article contains reasonable proposals on the necessary measures to stimulate investment in industry and the possibilities for their implementation.

Key words: investment, efficiency, finance, risk, export, import, market, competition.